

Олег Власюк

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ 1922 – 1927 РР.: СПРОБИ ПОРОЗУМІННЯ ТА ПОДОЛАННЯ РОЗБІЖНОСТЕЙ

Спираючись на різноманітні джерела та історіографічний доробок, автор здійснив спробу простежити діяльність західноукраїнських громадських об'єднань, спрямовану на координацію зусиль та подолання розбіжностей у 1922 – 1927 рр., протистояння польській владі у її спробах регіоналізації та розколу одного українського фронту.

Ключові слова: вибори, Західна Україна, парламент, Польща, політика.

Опираючись на різнообразные источники и историографические наработки, автор осуществил попытку проследить деятельность западноукраинских общественных объединений, направленную на координацию усилий и преодоление расхождений в 1922 – 1927 гг., противостояние польской власти в ее попытках регионализации и раскола целостного украинского фронта.

Ключевые слова: выборы, Западная Украина, парламент, Польша, политика.

Leaning on various sources and historiography work, an author carried out an attempt to trace activity of public associations of Western Ukraine, sent to co-ordination of efforts and overcoming of divergences in 1922 – 1927, opposition to polish power in her attempts of revivifying and dissidence of integral Ukrainian front.

Key words: elections, Western Ukraine, parliament, Poland, policy.

Сучасне політичне життя України представлено широким спектром політичних партій та громадських рухів і далеко не завжди їм вдається досягти компромісу у багатьох життєво важливих державних питаннях. З огляду на це, актуальним є накопичений досвід співпраці українських політичних сил у минулому. Однією із найбільш цікавих і не до кінця досліджених сторінок цієї теми є період 1922 – 1927 рр. в Західній Україні.

У радянський період розглядувану проблему активно досліджували І. Богодист, М. Герасименко, А. Корнійчук та ін. Проте для їхніх праць притаманне ідеологічно-тенденційне трактування, перебіль-

шення і возвеличення ролі компартії та її сателітів. Ґрунтовно цією проблемою займалися і польські дослідники: В. Меджецькі, М. Папешинська-Турек, М. Сивіцькі, Р. Тожецькі та ін. Але й тут подекуди зустрічаємо дещо одностороннє висвітлення питання, до того ж зазначені автори використовують здебільшого лише польські джерела. Серед сучасних українських дослідників варто виділити О. Зайцева, М. Кугутяка, М. Кучерепу, І. Соляра та ін.

Спираючись на різноманітні джерела та історіографічний доробок, автор здійснив спробу простежити діяльність західноукраїнських громадських об'єднань, спрямовану на координацію зусиль та подолання розбіжностей у 1922 – 1927 рр.

Вибори до першого парламенту відродженої Речі Посполитої («Уставадавчий Сейм») відбувались у січні 1919 р. Українці участі у них не брали, адже на їх теренах відбувались військові дії. Відповідно, прийняття Основного закону польської держави 17 березня 1921 р. теж здійснювалося без участі українців. Проте, як це не парадоксально, у цій конституції застерігались широкі права для представників нацменшин [11]. Те саме стосується і закону про особливий статус воєводського самоуправління для західноукраїнських земель. Проте, на жаль, втіленими у життя ці та інші ліберальні відносно нацменшин акти не були. А тому ми схильні вважати їх спрямованими не так на реальне унормування становища національних груп Речі Посполитої, як на зовнішньополітичний ефект – показати Раді Послів держав Антанти буцїмто добру волю поляків, отримати позитивне для себе рішення, перевівши таким чином українське питання із сфери міжнародних відносин у царину виключно внутрішніх справ.

У 1922 р. польський уряд вирішив провести чергові вибори до сейму і сенату не лише на етнічній території країни, а й на приєднаних землях (незважаючи на невирішений статус Східної Галичини, оскільки відповідне спільне рішення повинні були прийняти держави-переможці). Цим самим він прагнув поставити Антанту перед доконаним фактом та переконати, що населення цього регіону добровільно визнає його владу. В умовах такого кричущого свавілля провідні галицькі політичні угруповання в ході дискусій та консультацій прийняли рішення бойкотувати вибори до польських представницьких органів, узгодивши його також із еміграційним урядом Євгена Петрушевича. Було розповсюджено відозви до населення із закликами не брати участі у виборах, одночасно пропонувалося ігнорувати податкові, перепісні, призовні акції влади. Таку позицію підтримала більшість провідних політичних сил галицького краю, включаючи навіть москвофільські та комуністичні кола.

Не підтримали спільну акцію лише відверто конформістські організації кількох міст Галичини, які називали себе «хліборобами» (вони гуртувалися, зокрема, навколо газети «Рідний край», редактором якої був відомий письменник Сидір Твердохліб). «Хліборобів» не можемо назвати одноцільною політичною організацією. Це, радше, була коаліція кількох угодовських груп – Української партії праці (Самбір), Українського незалежного селянського виборчого комітету (Львівський повіт, Тернопіль, Золочів), Української партії хліборобів (Стрий), Української аграрної партії (Станіслав) [2, с. 194–205]. Схожу позицію займали також т.зв. «селянські радикали» на чолі з П. Лавруком, які балотувались по Станіславському округу за списком №3 Польського стронніцтва людowego «Визволене». Пропольська орієнтація згаданих рухів дозволила їм в обмін на беззастережну лояльність провести за підтримки поляків до сейму 5 своїх представників. Водночас така політика мала й інший ефект: угодовці опинилися в цілковитій ізоляції з боку інших українських організацій, їх презирливо називали «хлібоїдами» та «хрунлями», подекуди вони ставали жертвами переслідувань і терористичних актів [2, с. 194–205]. Так, досить резонансною була справа убивства напередодні виборів лідера «хліборобів» С. Твердохліба за «відверте хрунівство». Відповідальність взяла на себе Українська військова організація (УВО) [8, с.8].

На відміну від галичан, які в листопаді 1922 року бойкотували вибори послів і сенаторів до парламенту, українці Волині, Холмщини, Підляшшя й українського Полісся з кількох причин вирішили взяти участь у виборах. По-перше, бойкот виборів тут не мав сенсу, оскільки з точки зору міжнародного права суверенітет польської держави над цими землями був закріплений Варшавським договором 1920 р. і Ризьким мирним договором 1921 р. По-друге, українські політичні діячі справедливо вважали, що вибори на цих землях, про етнографічний склад яких у Європі або ніхто нічого не знав, або виробив собі викривлене поняття, могли стати своєрідним плебісцитом, показати світові, хто тут живе, до якої нації жителі цього краю належать. Ще однією причиною зазначеної позиції виявилася суворя дійсність: було ясно, що українці не мали тоді сили, аби негайно відновити власну державність. Тому вирішили скористатися спочатку можливостями, які декларували Конституція Польщі 1921 року та статті Ризького мирного договору, що зобов'язували Польщу надати повні національно-культурні права національним меншинам.

Варто згадати, що вибори у Польщі проводились згідно з виборчим статутом, що був затверджений сеймом. Уже тут спостерігається намагання обмежити кількість депутатів, що не були поляками. Територія держави була поділена на західний та східний виборчий блоки. У пер-

шому з них, що обіймав етнічні польські землі, обиралося 260 мандатів (один посольський мандат на 69,7 тис. населення). Натомість у східному, який обіймав т.зв. «креси всходні», обиралося лише 100, причому один посольський мандат припадав на 86,9 тис. населення [10, с. 19]. Пізніше такий поділ територій та громадян знайшов подальший розвиток у концепції т.зв. «Польщі А» та «Польщі Б». Це один із яскравих прикладів, який давав підстави усім тутешнім нацменшинам відчувати себе упослідженими, громадянами другого сорту та шукати шляхи боротьби.

Слід зазначити, що з огляду на майбутні вибори українські політичні організації Волині, Холмщини, Підляшшя та Полісся провели значну організаційну, агітаційну та ідеологічну роботу. Зокрема, були утворені Волинський і Холмський виборчі комітети. Важливим етапом підготовки до виборів став з'їзд українців Холмщини 18 квітня 1922 р., на який були запрошені гості з Підляшшя, Полісся, Волині, а також представники інших національних меншин. Саме там прийняли рішення про спільну участь у виборах і попередньо домовилися про взаємну підтримку з представниками білоруських, єврейських та німецьких організацій. Пізніше волинський та холмський осередки об'єдналися у Центральний виборчий комітет, заклавши таким чином основи відбудови організаційних структур українського суспільства після воєнного лихоліття [10, с. 19]. Це знайшло підтримку і в галицьких політичних колах: одна з найвпливовіших партій – Українська народна трудова партія – підтримала участь українців Волині й Холмщини у виборах, а її провідний діяч Володимир Целевич виїхав до Луцька з метою організації виборчої агітації [3].

Новоутворений комітет розпочав активну організаційну та пропагандистську діяльність. Представники української громадськості північно-західних земель йшли на вибори під гаслом національної єдності і закликали голосувати за єдиний список кандидатів у послы сейму та сенат Польщі. Спочатку до українських кандидатів прилучилися білоруські та російські, а потім до «слов'янського блоку» приєдналися єврейські та німецькі активісти (які вже мали на той час своїх представників у вищому законодавчому органі, адже брали участь у виборах 1919 р.). Таке об'єднання зусиль давало відчутні переваги, оскільки уможливлювало поєднання голосів основної маси сільського населення (українці та білоруси) з голосами єврейської спільноти, яка становила значний відсоток населення міст і містечок, особливо на Волині.

Так утворився Блок національних меншин (БНМ), що пішов на вибори зі списком № 16. Серед українців особливу енергію й ініціативу виявив у ході передвиборної кампанії агроном Антон Васильчук з Холмщини [5, с. 197].

Передвиборча платформа містила вимоги здебільшого національно-культурного та економічного характеру: ліквідація національного гніту і нерівноправності, державні компенсації постраждалим від воєнних дій, передача вільних і казенних земель тільки українським селянам, скасування осадницької колонізації, розвиток українського шкільництва за державні кошти, повноправність української мови в державних і громадських установах, право відкриття і вільної діяльності українських освітніх, культурних, спортивних, кооперативних об'єднань і товариств [10, с. 20]. Питання ширшої територіальної автономії для українських земель не піднімалися. Заради справедливості слід зазначити, що в тих умовах це було майже нереально, з огляду на пануючі у польському суспільстві погляди, а також висловлювання провідних діячів держави. Промовистим свідченням цьому є меморіал про устрій східних земель, складений генштабом Війська Польського: «Не можна дозволити впроваджувати територіальної автономії, адже так віддамо владу в руки якнайгірших ворогів наших і варварів; не можна творити жодного органу представницького з руською більшістю, тому що то значило б кинути вищу етику, вищу культуру і вищий економічний стан польського населення під ноги натовпу, цілковито нездатного до державності...» [18, с. 378-386].

На українському Поліссі влада створила два виборчих округи: Брестський та Пінський. Показово, що основою компромісу з білоруськими кандидатами став принцип етнічного обличчя цих земель. І, попри досить низький рівень самосвідомості поліщуків, в Брестському окрузі два перших місця у виборчому списку БНМ отримали українські кандидати. Суперниками українських та білоруських кандидатів тут виступали представники Польської соціалістичної партії (ППС) та «Визволене» – лівої польської селянської партії.

Вибори до сейму відбувалися 5 листопада, до сенату – через тиждень. У голосуванні взяло участь понад 50% виборців, оскільки на «східних землях» було неспокійно (Галичину охопила хвиля саботажних акцій, на Волині та Поліссі діяли партизанські загони). В містах кількість голосуючих виявилася вищою, ніж у сільській місцевості. Так, наприклад, у Ковелі до виборчих урн прийшло 55,73% виборців, у Луцьку – 58,69%, в Бресті – 48,67%, в Крем'янці – 62,46%, у Пінську – 60,29%. На Волині перемога БНМ була повною – він здобув тут близько 80% голосів і всі мандати. За поразку поляків на виборах і перемогу українців правляча партія ендеків (польських націонал-демократів) звинувачувала Волинського воєводу М. Міцкевича і домоглася усунення його з посади [17, с. 67].

На листопадових (1922 року) виборах до сейму і сенату були обрані від Волині українці: Самійло Підгірський – юрист; Борис Козубський

– юрист; Сергій Козицький – учитель, голова «Просвіти» в м. Острог; Максим Чучмай – учитель, голова «Просвіти» на Дубенщині; Марко Луцкевич – український лівий есер, публіцист з Ковеля; Андрій Братунь – учитель і активний діяч «Просвіти» з м. Горохів; Хома Приступа – журналіст, діяч «Просвіти» з Луцька та ін. Сенаторами від Волинського воєводства стали Михайло Черкавський, Даміян Герштанський, Олена Левчанівська, Лев Маркович і Олександр Карпінський. Від Холмщини і Підляшшя послами до сейму стали українці: Антон Васильчук – агроном, засновник культурно-освітнього товариства «Рідна хата» і газети «Наше життя» у м. Холмі; Павло Васильчук – юрист, засновник партії Селянський союз на Холмщині; Яків Войтюк – член УСДП; Степан Мавківка – учитель, український есер та ін. [13, с. 31-32]. Усього українці з північно-західних земель здобули 20 місць у сеймі і 6 місць у сенаті.

В Брестському виборчому окрузі малосвідома національно частина українців віддала голоси кандидатам від ППС Владиславу Узембло та від «Визволене» – Адольфу Бону. І все-таки представники українців здобули до сейму два мандати. Їх вибороли Василь Дмитріюк і Сергій Хруцький, мандат сенатора одержав українець Іван Пастернак [5, с. 370].

Серед українських послів сейму і сенаторів бачимо людей з чималим політичним досвідом: Василь Дмитріюк, Ю. Тимошук і А. Братунь були раніше організаторами українських військових частин, дехто з обраних до сейму входив у склад Центральної Ради або був активним діячем часів Директорії. О. Карпінський, наприклад, очолював міністерство закордонних справ УНР. Більшість же послів мала селянське походження або належала до сільської інтелігенції.

Тодішній голова клубу парламентських оглядачів Бернард Сінгер не без іронії писав: «Український привид заглянув тільки до другого сейму в 1922 р. Селяни з басовитими голосами, з важкою ходою, без парламентського досвіду. Через їх поля марширували війська різних держав і формацій. Вони часто чули гуркіт гармат, не доходив до них відгомін парламентських промов... Сумно було їм у сеймовому залі, чужими почувалися вони в кулуарах, відпочивали єдино в буфеті при клубовому столі, тут же поруч з білорусами, маючи поряд стіл жидівський. Дістає посол Назарук або Мохнюк з полотняної торби чорний хліб і свинний смалець, просить по-українськи опікунку столів меншин пані Яніну родом з Житомира горілки і швидко потім утікає до сеймового готелю чи до клубу. Парламентська тактика була їм чужою» [16, с. 74].

Новообрані українські послы і сенатори виступали у парламенті Польщі єдиним фронтом. 22 листопада у Ковелі відбувся з'їзд українських депутатів і сенаторів, на якому послы сейму в кількості 20 осіб

увійшли до складу Українського сеймового клубу, головою якого обрала Антона Васильчука. Сенаторський український клуб очолив О. Карпінський. Вони і створили Українську парламентську репрезентацію (УПР). Утворено також ряд комісій (шкільну, церковну, аграрно-економічну, політично-адміністративну, самоврядну і пресову), а також місцеві представництва УПР для роботи з населенням (у Холмі, Бресті, і 7 на Волині). Крім того, наголошувалося на необхідності співпраці з галицькими політичними колами аби разом протистояти польській владі у її спробах регіоналізації та розколу одноцільного українського фронту [10, с. 22].

Український сеймовий клуб складався з людей різних суспільно-політичних поглядів. Його праве крило, в сеймі найактивніше, – це соціал-федералісти (С. Підгірський, брати Антон і Павло Васильчуки, В. Дмитріюк). Серед безпартійних особливо відзначалися С. Хруцький, С. Козицький, М. Чучмай. Ліве крило представляли соціалісти-революціонери (М. Луцкевич, І. Павлюк, А. Пашук, С. Маківка) та українські соціал-демократи (Я. Войтюк, Й. Скрипа, Х. Приступа) [17, с. 68].

Уряд В.Сікорського, який прийшов до влади 17 грудня 1922 року, спочатку знаходив підтримку послів сейму від національних меншин. На нього покладали певні надії українські послі і сенатори. Та незабаром виявилось, що становище на «східних землях» не поліпшувалася, влада масово закривала українські навчальні заклади і замість них відкривала школи з польською мовою навчання [6, арк. 11]. Наприклад, на території величезного за площею Поліського воєводства, де жили сотні тисяч українців, діяли лише 3 українські початкові школи [14, с. 389]. У Бресті (центр Поліського воєводства) ледь животіла українська початкова школа, утримувана на приватні кошти патріотами.

«Школи української, своєї рідної нема, – констатував тижневик «Наше життя», який виходив у 1920-1924 рр. у Холмі. – Дітей приходиться посилати до польського вчителя чи вчительки. Що по більшості дбають о політику, о зпольщення дітей українських, ніж про освіту «мужицьких», «русинських», «гайдамацьких» дітей. Докази тому – дописи з місць про стан шкільництва на Холмщині. Прийде неділя. Церкви наші, які ми будували самі, або де молилися цілий вік свій до тої гаспидської війни, стоять обдерті, напівзруйновані, з вибитими шибами, з протекаючими дахами...» [4, с. 87].

Незадоволеною була українська громадськість і аграрною політикою В. Сікорського. Ось чому в УПР спалахнули незгоди щодо ставлення до уряду. Серед послів і сенаторів виникло обурення діяльністю Антона Васильчука, який, будучи головою УПР, підтримував правлячі кола країни.

На початку 1923 року настала можливість оголосити політичні заходи Українського парламентарного представництва в сеймі, який зібрався на засідання. 23 січня посол С. Підгірський (заступник голови УПР) оприлюднив його програмну декларацію. В ній проголошувалося: «Створення власної Держави з непереможною силою проявилось серед усіх європейських народів. Отже, теперішнє право народів на самовизначення стало керівною ідеєю в міжнародному житті, в міжнародній політиці і в житті народів світу. Внаслідок чого постав цілий ряд національних держав: Чехія, Фінляндія, Литва й інші, а до того, згідно з волею цілого українського народу..., ми, представники Волино-Холмської землі, Підляшшя і Полісся заявляємо з цієї сеймової трибуни перед цілим світом, що ціллю українського народу є відродження самостійної Української держави, однак, рахуючися з дійсним станом речей, заявляємо нашу готовність до співпраці з польським народом і з всіма народами, які входять у склад Річі Посполитої Польської, під такими умовами: Річ Посполита Польська, як держава національно не-суцільна, має бути перебудована так, щоби кожний народ, який входить в її склад, особливо такий, що займає окреслену територію, мав повну можливість реалізувати своє право на самовизначення, отож мав забезпечений повний і свобідний розвиток всіх галузей життя» [9, с. 44-45].

С. Підгірський підкреслював, що Волинь, Холмська земля, Підляшшя і Полісся у 1917 році увійшли у склад відродженої Української держави і лише в 1921 році були включені до Польщі на основі договору в Ризі «без отримання згоди на це від автохтонного українського населення». Декларація УПР ставила вимогу на більше, ніж могла дати національно-культурна автономія, адже українці в Польщі займали «окреслену територію» і добивалися права «на самовизначення», правда, в рамках Польської держави [9, с. 44].

Отже, маємо підстави зробити висновок, що програмна декларація УПР вимагала для українців національно-територіальної автономії в складі Речі Посполитої і її перебудови згідно з жаданнями українців і білорусів «східних земель». Однак польські власті залишалися глухими.

Коли стало відомо про те, що Рада послів 14 березня 1923 року визнала східні кордони Польщі, українські послы сейму і сенатори через три дні одноставно підписали і надіслали західним державам протест проти цього анексіоністського рішення. В документі УПР читаємо: «В наші часи ... споконвічні українські землі: Волинь, Холмщина, Полісся та Підляшшя відрізано сторонніми силами від матірнього етнічного пня великої землі української – без згоди на се корінного українського населення, що творить абсолютну більшість на сих землях». Далі

зазначалося: «Протягом всього свого історичного життя український народ з непереможною силою змагав до повного з'єднання всіх етнічних українських земель в єдину Українську державу і з особливою силою се змагання виявилось в часи останні. Тож усяка спроба, всякий чин сторонніх, що має своїм завданням загальмувати те змагання, розділити землі українські, є насиллем над українським народом, санкціонувати котре він ніколи не згодиться. Таким насиллем над народом українським є й признание державами Антанти т. зв. східних границь Польщі, бо зроблено воно без участі ... без згоди українського народу» [9, с. 51-52].

Незабаром після ухвали Ради послів великих держав голова УПР А. Васильчук, який компромісно ставився до уряду В. Сікорського, був змушений залишити посаду. Новим головою 22 березня обрано С. Підгірського. З того часу українські послы сейму перейшли в опозицію до польської влади [5, с. 371].

Українські вимоги в сеймі новий голова УПР С. Підгірський оголосив 2 червня 1923 року, коли при владі перебував правоцентристський уряд В. Вітоса. Кинувши звинувачення польській адміністрації в денационалізації і тотальній полонізації українського населення, С. Підгірський зажадав від офіційної Варшави: 1) широкої територіальної автономії для українського населення всієї Західної України; 2) негайного одержавлення тодішнього підпільного українського університету і політехніки у Львові; 3) невтручання уряду в справи православної церкви і повне відокремлення її від держави; 4) окремої організації українського шкільництва на етнічних українських землях; 5) анулювання закону про осадництво на кресах; проведення земельної реформи на користь місцевого населення, особливо українського та ін. [15, і. 66-72].

Відзначимо, що це був виступ на захист усього населення Західної України, а не тільки українців північно-західних українських земель.

27 липня 1923 року УПР внесла на розгляд сейму пропозицію про одержавлення українського підпільного університету та політехніки у Львові. Її підтримали також послы від ППС і «Визволене», однак консервативна польська більшість заблокувала цю пропозицію. Симптоматично, що вимоги українців знайшли підтримку представника Білоруського сеймового клубу Б. Тарашкевича. Тоді ж польські офіційні чиновники звернули увагу на тривожний для Варшави сигнал: внаслідок діяльності білоруських послів у Західній Білорусії і на українському Поліссі зросло «вороже ставлення населення до польських властей» [1, арк. 218].

Інтеграційні процеси охопили й ліве крило селянського руху в Східній Галичині та Волині, Холмщині, Підляшші і на українському Поліссі. Цьому також сприяла діяльність послів сейму від УПР. Ще наприкінці березня 1924 року А. Братунь, М. Чучмай, С. Маківка, Антон і Павло Васильчуки спільно з С. Козицьким, С. Назаруком і В. Дмитріюком за-снували Українське селянське національне об'єднання – Селянський союз. Його установчий з'їзд відбувся 17 серпня 1924 р. Керівником новоствореної партії обрали посла сейму П. Васильчука. Програмними вимогами Сельсоюзу стали: право на самовизначення українців у Польщі, право на школу з українською мовою навчання, аграрна реформа з конфіскацією поміщицьких земель і їх розподіл у першу чергу серед місцевих українських селян. Сельсоюз вимагав такого уряду, який складався б «з селян разом з робітниками» [17, с. 332]. Наприкінці 1924 року в сеймі на його боці було 7 українських послів.

Ліві українські послы сейму відіграли значну роль у перетворенні Української соціал-демократичної партії (УСДП) з регіональної галицької партії у партію всієї Західної України. Саме в Луцьку 17 листопада 1923 року на квартирі Х. Приступи відбулася нарада з участю 9 послів українського сеймового клубу і більше 50 представників різних соціалістичних організацій Волині, Холмщини, Підляшшя й українського Полісся. Вона започаткувала єдину організацію соціалістів північно-західних українських земель, на чолі якої став Волинський округком УСДП. 9 грудня 1923 року у Львові відбулося засідання Головної управи УСДП, в якому взяли участь ліві послы сейму Х. Приступа, А. Пашук, Я. Войтюк. Вони, а також М. Чучмай ввійшли до складу Головної управи.

Таким чином, нова партія завдяки активній діяльності парламентаріїв перейшла «сокальський кордон» і стала на шлях перетворення в політичну організацію всієї Західної України. Однак у цьому ж місяці міністерство внутрішніх справ заборонило її як революційну. Поліція стежила за «антидержавними виступами парламентських представників Волині». Воєводське управління поліції дало вказівку, що віча, скликані послами, на випадок їх антидержавного характеру «не будуть становити винятку» і підлягатимуть забороні.

Після розпуску УСДП чотири ліві послы сейму (А. Пашук, Я. Войтюк, Й. Скрипа і Х. Приступа) вступили до лав КПЗУ і стали членами комфракції сейму. Своєю діяльністю вони також сприяли перетворенню комуністичної партії Східної Галичини (КПСГ) з регіональної в комуністичну партію всієї Західної України (КПЗУ).

Українські послы сейму і сенатори УПР доклали чимало зусиль для створення на Волині організацій «Просвіти». В 1921 році її осе-

редки легалізувалися в Луцьку, Рівному, Крем'янці, Дубні, Володимирі, Острозі, Здолбунові. Перший час сенатор О. Карпінський очолював раду рівненської «Просвіти». Активно працювала в раді луцької «Просвіти» сенаторка О. Левчанівська. На Ковельщині активним діячем «Просвіти» був С. Підгірський, на Горохівщині – А. Братунь, на Дубенщині – посол сейму М. Чучмай.

Нагадаємо: уже в програмній заяві, оголошеній послом С. Підгірським від імені УПР, було чітко зазначено, що її члени будуть боротися за автономію північно-західних українських земель у складі Польщі, а в перспективі – за відновлення Української незалежної соборної держави. Після рішення великих держав від 14 березня 1923 року УПР взяла на себе і представництво в парламенті Польщі інтересів українців Східної Галичини. З кінця цього ж року більшість послів та сенаторів УПР мобілізувала народні маси на виборювання власної держави, яка охоплювала б Східну Галичину, Волинь, Холмщину, Підляшшя і українське Полісся.

Посли сейму і сенатори УПР в 1923-1927 рр. сприяли утворенню і навіть були організаторами та лідерами політичних партій Західної України, які прийшли на зміну їх регіональним попередникам. Такими стали Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), «Сельроб». Завдяки лівим послам сейму КПСГ перетворилася в КПЗУ.

Незважаючи на відокремлення лівих репрезентантів від УПР, усі послы і сенатори у 1922 – 1927 рр. активно використовували парламентську арену для захисту соціальних та національних прав українців, виступали проти колонізації останніх, наголошували, що західноукраїнськими землями є не тільки Східна Галичина і Волинь, але також Холмщина, Підляшшя й українське Полісся, Лемківщина.

Послы і сенатори УПР доклали чималих сил у справу українізації православної церкви на Волині, провели значну за обсягом роботу з організації «Просвіт», піднесення національної свідомості українського населення. Завдяки їм ламався «сокальський кордон» між Східною Галичиною і Волинню.

Наступні вибори до сейму і сенату Польщі 1928 року показали, що політичні партії та громадські об'єднання зробили великий крок на шляху перетворення в організації, які представляли не окремі регіони, а всю Західну Україну, нагромадили цінний досвід співпраці та порозуміння. Водночас, подекуди їм заважали вузькопартійні інтереси та ідеологічні розбіжності, посилені цілеспрямованою політикою держави на регіоналізацію та розкол спільного українського фронту. Ще однією із суттєвих хиб національного руху, на нашу думку, слід

вважати недостатню участь у місцевому самоврядуванні (особливо на теренах Галичини). Адже усунення українців від участі в низових ланках влади означало, що польські чинники отримували фактично повну і необмежену свободу дій на місцях.

Джерела та література:

1. Державний архів Брестської області (ДАБО). – Ф. 67 «Командування корпусу округу № 9 в м.Брест». – Оп. 1. – Спр. 365.
2. Зайцев О. Вибори 1922 року у Західній Україні / О.Зайцев // Україна модерна. – 1999. – Ч. 2-3.
3. Зайцев О. Українська народна трудова партія (1919-1925) / О.Зайцев // Україна модерна. – 2002. – Ч. 7.
4. Павлюк І. Українські часописи Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя (1917 – 1939) / І. Павлюк. – Львів-Луцьк, 1997.
5. Пастернак С. Нарис історії Холмщини і Підляшшя (Новітні часи) / С. Пастернак. – Торонто, 1989.
6. Державний архів Рівненської області (ДАРО). – Ф.30 «Рівненське повітове староство». – Оп. 18. – Спр. 133.
7. Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України? / С. Рудницький; Упор. та передмова О. І. Шаблія. – Львів, 1994.
8. Сурма. – 1927. – № 5.
9. Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті: Документи і матеріали. – Сучасність, 1983. – Том II.
10. Nawryluk Jerzy. Pomiedzy dwoma wojnami / J. Nawryluk // Над Бугом і Нарвою. – 1999. – № 3.
11. Konstytucja Rzeczypospolitej z dnia 17 marca 1921 r. – Lwów; Warszawa: Atlas, 1926.
12. Mędrzecki W. Ukraińcy / W.Mędrzecki // Encyklopedia Historii Drugiej Rzeczypospolitej. – Warszawa, 1999.
13. Papierzynska-Turek M. Ewolucja ideowo-polityczna ukraińskiej grupy poselskiej w sejmie II RP w latach 1922 – 1927 / M. Papierzynska-Turek // Z pola walki. – 1975. – № 1.
14. Rocznik statystyki RP. – Warszawa, 1927.
15. Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2. 6. 1923 r. – Warszawa, 1923.
16. Singer Bernard. Od Witosa do Sławka / B.Singer. – Paryż, 1962.
17. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923 – 1929 / R. Torzecki. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1989.
18. Ukraine and Poland in documents. 1918 – 1922 / Edited by Taras Hunczak. – Part I. – New York; Paris; Sydney; Toronto, 1983.